ئالان رۆب گرێی لە هەڤپەیڤینێک دا

لە فارسییەوە دڵشاد خۆشناو

ئەوەی لە خوارەوە دەیخوێنیتەوە بەشێک لە وتوێژێکی درێژ کە نووسەری فەرەنسی نووسی فارس (رامین جیهانبەگلو) لەگەڵ رۆماننووسی بەناوبانگ ئالان روب گرێی ئەنجامی داوە ، هەرچەندە ئەم وتوێژە لە ساڵی 1993 دا بە ئەنجام گەیشتووە ، بە م بە بڕوای من هەر کۆن نەبووە ، چونکە هەم پرسیارەکان و هەم وە مەکانی روب گرێش کۆن نەبوون و تا هەتایەش چێژی خۆیان دەمێنیَ بۆ خوێنەرانی روب گرێی بە تایبەتی . ئەم هەڤپەیڤینە لەگەڵ 39 هەڤپەیڤینی دیکە لە دووتوێی کتێبێکدا لە لە دوو بەرگ کە لە لایەن وەرگ (حوسێن سامعی) یەوە کراوەتە فارسی و ساڵی 1997 لە لایەن دەزگای بڵاوکردنەوەی (سپهر اندیشه) ی تاران چاپ و بڵاوکراوەتەوە .

• ئێوە ساڵی 1922 لە برست لە دایکبوون ، رۆژانی منداڵیتان چۆن بوو ؟

من لە برست لەدایکبووم ، شەش مانگ لە برۆتاین دەمامەوە و شەش مانگی تریش لە پاریس ، لە ئاپارتمانێکی سادەو ئاسایی کەوتبووە گەڕەکی چواردەهەم . چونکە باوکم لە پاریس کاری دەکرد ، من هیچ کاتێ ساڵی تەواو لە برست نەمامەوە جگە لە رۆژانی شەڕ .

ئەو ماڵەی کە لە برست هەمانبوو هەوارێکی هاوینە بوو ، ئەو شوێنە شوێنێکی سەربازیی بوو هیچ کەسێک مافی ئەوەی نەبوو خانووی تیا دروست بکا. تەنیا چەند خانوویەکی بچووک لەوێدا دروستکرابوون .لە بەرامبەر خانووەکان دا تەنها گۆڕەپانی راهێنانی سەربازیی هەبوو کە شوورەی نەبوو زیاتر لە زەوییەکی لووسولێک دەچوو و لە کۆتاییەکەیدا دەریا دەبینرا .

• ئایا بیرەوەرییەکی تایبەتتان هەیە لەوان رۆژان ، لەسەردەمی جەنگی دووەمی جیهان لە دایک و باوکت یا پەیوەندی نێوانیان ؟

هە بەتە من لە ساڵی 1942 تەمەنم 20 ساڵ بوو . دایک و باوکم راستڕەوە توندڕەوەکان بوون و وەکو هەموو فەرەنسییەکان لایەنگری پیتن بوون . بە جۆرێکیش لایەنی فاشیستیان تێدا بوو . تێکشکانی سوپای فەرەنسا بە ئاشکرا ئەوانی ئازار دەدا ، خۆتان دەزانن سوپای فەرەنسا لە بەرامبەر سوپای ئە مانیا تووشی شکست ببوو و بە تەواوەتی لەناو چوو . دایک و باوکم مەدحی ئە مانیایان دەکرد، منیش پشتگیریی ئە مانییەکانم دەکرد . لەسەر ئەو بناغەیە جەنگی دووەمی جیهانم باش لە بیرە .

• تۆ لایەنگری ئە مالنییەکان نەبووی ...

بۆ نا ؟ منیش لایەنگری ئەوان بووم هزری من هزری دایک و باوکم بوو ... ئەوەتان لەبیر نەچێ کە بەشێکی فراوانی برۆتاین لەژێر دەستی ئینگلیزەکان بوو، خە کی برۆتاین ئینگلیزەکانیان بە دوژمنی سەرەکیی خۆیان دەزانی . دوای شکستی فەرەنساش ئەم بارە نالەبارتر بوو . چونکە بەشێکی ئینگلیزەکان زۆر چالاکانە بەشداری شەڕیان کردو بەشێکیشیان دواتر هاتنە ناو شەڕەکە ولە (میرسیل کبیر) هێزی دەریایی فەرەنسایان بە تەواوی وێران کرد . نزیکەی 2000 کەس لەو شەڕانەدا کوژران ئەوەش تاوانێک کە خە کی برۆتاین هیچ کات لێیان نابوورن، لە لایەکی دیکە دایک و باوکی من گیانێکی ئەوروپاییان هەبوو منیش زۆر ئەوروپی بیرم دەکردەوە. ئەوان ئەو تێ وانینە بەرزەیان هەبوو کە ئەگەر فەرەنسا و ئە مانیا یەکبگرن ئەوروپا باشتر دەبێ .

• ئەوە رای (بسمارک) یش بوو .

بە م دایک و باوکی من لەو باوەڕەدا بوون کە ئەو جەنگە زۆر بێهوودەیە ، مەسەلە ئەوە بوو کە ئێمە نەمانتوانیبوو لەگەڵ ئە مانیای رزگارکەر یەکبگرین ، لەسەر ئەم بناغەیە وەکو دۆڕاو یەکمانگرت لەگەڵ ئە مانیا . دوو بیروڕا هەبوو : شەڕ دژی ئینگلیزو ململانێ لە دژی کۆمۆنیزم ، کە هەردوو لایەن بە فاکتەری گرنگ دەژمێردران ، لەلایەن راستڕەوە فەرەنسییەکان ..هە بەتە ئاشکرایە ئێمە هیچ لایەنگیرییەکمان بۆ هیتلەر نەبوو. هیتلەر بە ئاشکرا شێتێکی تەواو بوو ، بە م لایەنگری مۆسۆلینی و فرانکۆ بووین ، واتە لایەنگری ئەو کەسانە بووین کە بە دیکتاتۆری ئارام دەژمێردران و لێبووردنی زیاتریان هەبوو ، وەک بڵێی بە جۆرێک گیانی باوکایەتییان تیا بووبێ . فرانکۆ وەکو پیتین باوکێکی چاکەکار بوو لە کاتێکدا هیتلەر بە ئاشکرا کەسایەتییەکی خوێنمژیی هەبوو . ناسیۆنالیستێکی شێتی وەک سەددام .

• چی سەرنجی تۆی راکێشا لە ئەدەبیات و فەرهەنگی ئە مانی ، لایەنە یۆتۆپیاییەکەی ؟

ئەو شتەی کە سەرنجی منی راکێشا هەمان فەرهەنگی ئە مانییەکان بوو((واتە ئەو ئە مانیایەی کە گۆتە و کافکا و هۆسرل) ی پەروەردە کردبوو ،واتە ئەدەبیات و فەلسەفە تەنانەت مۆسیقاکەشی .من شێتی ڤاگنەرم ، هە بەتە نەک خودی ڤاگنەر بە کو مۆسیقاکەی ، مۆسیقای ئە مانی بەشێکی مەزنی جیهانی مۆسیقایی من پێکدێنێ.

بیتهۆڤن ، باخ ، ڤاگنەر، مالەر ، شونبێرگ ... بە م خا کی دیکەش هەیە : لە رۆژانی منداڵییمدا من لایەنگری

حکومەتی دیسپلینی بووم ، لە کاتێکدا لە کۆماری سێیەمی فەرەنسا ئەو دیسپلینە نەبوو رژێمێک بوو کە بە ئاسانی زیانی پێدەگەیشت و بەرەی گەلیش هیچی دروست نەکرد . واتە دیسپلینێکی نەخستە ناو کۆمە گا . مانگرتنەکان ، حزبە کۆمۆنیستەکان ، هەموو ئەوانە ببوونە هۆی ترس و دڵەڕاوکێی لایەنگرانی دیسپلین . لە راستییدا شتێک نەبوو بە ناوی دەوڵەت .

• ئایا لایەنگریتان بۆ دیسپلین لەو سەردەمەدا لە پەیوەندیتان بۆ زانست سەرچاوەی نەگرتبوو :

بە راستیی نازانم ، چونکە من هێشتاش زانستم خۆشدەوێ بە م دیسپلین کەمتر .

• من بۆیە ئەوەم گوت ، چونکە ئێوە دوای ئەوە بوونە یاخییەک هەم لە رۆمانەکانتاندا و هەم لە ناو کۆمە گادا. من دوای لەناوچوونی رایشی سێیەم هەستم بەوە کرد کە دیسپلین شتێکی ترسناکە، شێتییەکی سەیرە ، هەموو پێیان وابوو کە ئۆردوگاکانی مەرگ ئۆردوگای کارە. هیچ کەس بیری لەوە نەدەکردەوە کە ئەو ئۆردوگایانە لە راستییدا ئۆردوگای مردنن و ئە مانییەکان یان ئاگایان لەو شتە نەبوو یانیش خۆیان لـ بێئاگا کرد، هە بەتە پێویستە ئەوەش بلێین کە هیچ کات لە ئە مانیا ژووری غاز نەبووە ، بە م لە خاکی پۆڵۆنیا ژووری غاز هەبوو.

• بە م هەر ئەو برینە بوو کە تۆی بەرەو نووسین برد ، بەو رستەیەی کە ئەدۆرنۆ گوتبووی : (دوای ئاشویتس هەر جۆرە نووسینێک بنووسرێ لە چیرۆک یان شیعر کارێکی بێهوودەیە).

ڤالری گوتوویەتی:(دوو شتی ترسناک هەڕەشە لە جیهان دەکەن ، دیسپلین و بێدیسپلینیی) تەواوی رۆمانەکانی من هەر ئەو شتە نیشاندەدەن : شەڕ لە نێوان دیسپلین و بێدیسپلینیی . جێگای سەرنجە کە (کلۆد سیمۆن) یش ئەم رستەیەی ڤالری لە رۆمانێکدا بەکارهێناوە ، بۆ نموونە یەکێک لە کەسایەتییە بەرجەستەکانی رۆمانی (حەسودی) زەینێکی ئیستیعمارییە کە هەوڵدەدات حوکمی دیسپلین بکا . لە راستییدا ، ئەو شێتەو لەگەڵ ئەوەشدا دارمۆزەکانی خۆی ناژمێرێ . لە زەینی ئەم چیرۆکخوانە نادیارەدا جۆرە گرفتێکی دەروونیی دیسپلینیی هەیەو لە دەوروبەری ئەودا هەرچی هەیە بێدیسپلینە ، واتە رەشپێستەکان ، سروشتی هـ ی ئیستیوا ، ژنی خۆی کە ئەو شتانە لای ئەو بە بێدیسپلینیی دەژمێردرا .منیش پێموایە لە هەموو رۆمانەکانمدا هەر ئەو خاڵە هەیە . شەڕ لەناو دەق دا ، واتە شەڕی دەق لەگەڵ دەق .

• دەکرێ بـ ین کە تۆ رۆماننووسێکی هیگلیی ؟

هە بەتە هەر وایە .

• ئایە فرە لەژێر کاریگەریی فەلسەفە بووی ؟

من فەلسەفەی ئە مانیام لە رێگەی سارتەرەوە دۆزییەوە ، سارتەر فەیلەسوفێکی گەورە نەبوو ، بە کو رەواجدەرێکی گەورە بوو . لە رێگای ئەوەوە بوو ئەو کاتە دەکرا هەرسـ (ە) کان بناسی (هیگل، هۆسرل،هایدگەر) سارتەر چەند وتارێکی کورتی لەبارەی هۆسرلەوە هەیە کە بۆ خە کی ئاسایی نووسراون لە بەشی یەکەم پێگەکان چاپکراون. من لەوێوە دەستم پێکردو پاشان چوومە دوای نووسینە فەلسەفییە گرنگەکان.

• ئایا سەرەتا دەستتان بە فەلسەفە کرد وپاشان ئەدەبیات یانیش بە پێچەوانەوە، یان هەردووکیان پێکەوە؟

من ئەدەبیات و فەلسەفەم هاوکات پێکەوە دەخوێندەوە. پێموابوو هەردووکیان ئاماژە بۆ یەک شت دەکەن و لە خا کدا یەکدەگرن: بۆ لە کۆتاییدا دەستم کردە نووسینی رۆمان؟ بۆ ئەوەی هەوڵ بدەم تا وە مى ئەو پرسیارە بێوە مە بدەمەوە کە من چیم و لێرە چی دەکەم؟

ئەگەر لە سەرەتا وادەزانرا تێگەیشتن لە رۆمانەکانی من زەحمەتە ، لەبەر ئەوە بوو کە لە سەرەتادا من نووسەرێکی مۆدیلی رۆژ بووم. خوێنەرم نەبوو ئەوەش باوەڕ نەدەکرا، وتاری جۆراوجۆریان لەبارەی منەوە دەنووسی تاکو بیسەلمێنن کە شێتم و نووسینەکانم کە کی خوێندنەوەیان نییە.شایانی باسیشە کەسانی وەکو(رۆلان بارت، ژنت، و بلانشۆ) هەبوون کە وتاری سەرنجڕاکێشیان لەم بارەیەوە نووسی. بە م نووسینەکانیان لە گۆڤاری وادا چاپ بوون کە کەمترین کاریگەرییان نەبوو لەسەر رای گشتیی.

ئەم هەفتەنامانەن کە بۆ نووسەر خوێنەر کۆدەکەنەوە، تەواوی ئەو وتارانەی کە لەسەر منیان نووسی بە جۆرێک کاریگەریی خراپی هەبوو، کاتـ کە رۆمانی (حەسودی) چاپ کرا، کە بە سێهەمین رۆمانی من دەژمێردرا، زۆر نەفرۆشرا، لەگەڵ ئەوەی کە زۆریش بەناوبانگ بو، واتە تەنها 350 دانە فرۆشرا، ئەویش لە ماوەی یەک ساڵ دا، لە کاتێکدا ئێستا هەمان کتێب 5000 دانە دەفرۆشرێ لە سا کدا، خوێنەران پاشان تـ گەیشتن کە ئەم رۆمانە چییە. واتە کاتـ کە مۆدیلی نەمابوو. من دەتوانم هەر لەو رێگەیەوە (نووسەریی) ژیانی خۆم دابین بکەم بە م مۆدیلی رۆژ نیم.

• گۆڵدمانیش لە بارەی تۆ وتارێکی نووسیبوو.

بە ئەو تیۆرزانێکی مارکسیی گەورەیە، بە م لەلایەنی ئەدەبیی وەکو پێویست هەستی پێناکا. یەک دەیگوت کە گۆڵدمان کتابێکی لەبارەی (راسین) بڵاوکردۆتەوە بە ناوی (خوای شاراوە) سەیرە ئەسلەن نەیتوانیوە هەست بە مۆسیقای شیعرەکانی راسین بکا وبیانخوێنێتەوە لە راستییدا. گۆڵدمان بەرامبەر مۆسیقای شیعری راسین بە تەواوی بێهەست بووە. بە بڕوای من گۆڵدمان لەگەڵ هەرجۆرو شێوەو هونەرێکدا بە زەینێکی تەواو داخراو رەفتاریان لەگەڵ دەکا. بە راستیی ئەویش وتاری خۆشی لەسەر من نووسی.